

הכול חיפשו את הדרך ליישב בין המסורת הדתית לבין ההומניזם האופטימי והנאור המבקש שחרור ממנה; האומנם נחוץ לנו ש'השילוח' של עתה ינער את האבק מהסוגיות שהסעירו את קוראי 'השילוח' הישן, של אחד-העם, ביאליק וקלוזנר?

ובכן, במידה ידועה נראה שכן. אפשר שהאתגר לא נענה כראוי בעת ההיא, והנה כעת הוא מונח שוב לפתחנו, ואפשר שהתמורות הגדולות שחלו מאז בחיים האנושיים מציבים את האתגר הזה מחדש בפנינו, בלבוש חדש. כך או כך, זוהי המשימה הגדולה של ההגות הצעירה בת זמננו. השיח האופנתי על 'הרצף הדתי' ועל ה'מסורתיות' מסתיר מאחוריו דיון עמוק יותר, סבוך יותר, ורחב הרבה יותר, החורג מן המרחב הישראלי-יהודי אל השאלות שהמערב כולו טרוד בהן. אם לא נידרש לאתגר הזה כראוי, ניאלץ, לבחור בין התרוקנות האנושי בשם האידיאות המופשטות של התבונה לבין הקריסה של התודעה המודרנית חזרה אל פונדמנטליזם דתי.

אבל היא יכולה גם ללוש צורות חדשות, רעננות וחילוניות יותר, שתאפשרנה לה להיות את התשתית לתודעה האנושית של הדורות הבאים גם בעבור מי שהצורה הדתית מעוררת בו התנגדות.

אכן, האתגר המונח כיום לפתחם של אנשי האמונה, כמו האתגר המונח לפתחם של אנשי התבונה, הוא אתגר השזירה של היסודות הללו, ומציאת הדרך למודלים חדשים של אמונה שיחליפו את המודלים הישנים של מאבקי 'הדת והחיים'. האנשים השייכים לתרבות המערבית המודרנית, ובה בשעה אוחזים באמונה דתית, נדרשים להיות לא רק שמרנים המנהלים קרב בלימה – אלא גם אנשי רוח יוצרים, המנסחים לדור הבא את הנוסחה של הומניזם מאמין. אולי אין זה מקרה שהרב יונתן זקס, שהמוסד שבראשו עמד לא נתפס בתחילה כיותר מאשר ממסד שמרני, הפך לאחד מהדוברים המבוקשים ביותר בדור האחרון – בכל הקשור לשאלות הגדולות של החיים והתרבות.

באופן משעשע נדמה שהאתגר הזה משיב אותנו אל המאה ה-19, אל הימים שבהם

בדידותו של ליברל

הנטייה להגדיל בירוקרטיה ולצמצם את החופש טבועה עמוק בקרב שוחרי טוב וחוצה מחנות פוליטיים

המועצה מורכבת כולה מנציגי-ציבור מתנדבים, בעלי רקע בתחומי התרבות, והיא נועדה להבטיח הגינות וסטנדרט אמנותי ראוי בחלוקת התמיכות – כאיזון לכוחם של השר, של סביבתו הפוליטית ושל הפקידות המקצועית.

בימים אלה אני מסיים כהונה בת שלוש שנים ב"מועצה לתרבות ואמנות", גוף המלווה את התמיכות שמשרד התרבות מעניק למגוון של מוסדות – מלהקות מחול עד כתבי עת ספרותיים, ממרכזי מורשת עדות עד לתיאטראות רפרטואריים.

מבקשת הממשלה לקדם יעדים ציבוריים מוגדרים.

בעניין זה מצאתי את עצמי לא פעם בודד, בודד מאוד.

אסביר. בעבודה השוטפת של המועצה נידונים כל העת שינויים ועדכונים בתקנות שעל פיהן מחולקת התמיכה הממשלתית. חלק מהשינויים נובעים משינויים במציאות ומהפקת לקחים, כדי שפעילות מבורכת תוכל ליהנות מהחלקים הראויים לה מעוגת התמיכה; אך חלק לא קטן מהשינויים נובעים מהרצון לדחוף את המוסדות והגופים להתנהלות מסוימת, על ידי הטבות כספיות.

לעיתים, כאמור, מדובר ביעדים מוגדרים של הממשלה או הציבור, שקל להצדיק אותם: למשל, עידוד ארכיונים לרכו את המאמץ התיעודי שלהם בשנים הקרובות בניצולי שואה דווקא, לפני שיהיה מאוחר מדי, או דחיפת תיאטרון רפרטוארי להביא את הצגותיו לפריפריה. בהנחה שמדינה צריכה לתמוך בפעולות תרבות, ובהנחה שיש למדינה יעדים לאומיים (כמו זיכרון השואה או פיזור האוכלוסין) אין טבעי מכך שהמדינה תשתמש בכספי התמיכות כדי לדחוף למען יעדים אלה. בכלל זה, כמובן, גם שלילת תמיכה מיצירות החותרות תחת יסודותיה של המדינה – נושא שעלה לשיח הציבורי במהלך השנים הללו.

אך לעיתים קרובות עוד יותר, השינויים בתקנות באו כדי להפוך את הגופים והמוסדות ל'מהוגנים' יותר, או לקדם סדר-יום בירוקרטי שאין לו דבר עם תוכני התרבות או הפצתם. כך, למשל, ביקשו לשנות את התקנות כך שייטיבו עם תיאטראות שבהם השחקנים מועסקים כשכירים דווקא, ולא כפריילנסרים,

הרכב המועצה נקבע במין תמהיל (צפוי וסביר בעיניי) בין ייצוגיות של מגזרים, עמידה בקריטריונים בסיסיים, מניעת ניגודי עניינים ואג'נדה של לשכת השר או השרה. לנוכח התלונות המתמידות שלפיהן ענייני התרבות בישראל מנוהלים על ידי 'תל-אביבים' מן האליטות הישנות, התקשיתי לסרב כאשר פנו אליי להצטרף למועצה ואף לעמוד בראש אחד המדורים המלווים את חלוקת התמיכות בתחום תרבותי מוגדר. והנה, בניגוד להשמצות הרווחות, מצאתי במועצה מגוון נאה של אנשים שייצגו ציבורים מגוונים, במלוא הפסיפס הישראלי; ובניגוד להשמצות אחרות, מצאתי גם תרבות דיון ראויה ושיח ענייני. למדתי גם בשנים הללו על שורה ארוכה של מוסדות תרבות, בפריפריה ובמרכז, על קשיי התפעול ועל חדות היצירה.

אכן, עדיין אין לי עמדה חד-משמעית באשר לעצם הצורך של המדינה לתמוך במוסדות תרבות 'פריטיים' (להבדיל ממוסדות כמו הספרייה הלאומית). אך בהנחה שיש אינטרס לאומי לחברה בטיפוחה של התרבות, ובהנחה שבתחום התרבות האיכותית יש מעין 'כשל-שוק' מובנה המקשה עליה לפרוח בהעדר תמיכה, אפשר לראות ערך בתמיכה כזו – ובלבד שזו תהיה 'רוחבית' ככל האפשר: כלומר כזו שלא תחנוק את ההתפתחות הספונטנית של התרבות העולה מן "השטח", ולא תנסה למשטר אותה, אלא רק תיתן לה מכפיל-כוח כלכלי. מבחינה זו, ראוי להפוך את הקריטריונים לתמיכה לכלליים ככל האפשר, למעט בדרישות בירוקרטיות (כדי לטפח את העשייה התרבותית הספונטנית ולא רק הממוסדת), וכמובן לא להתערב בתכנים – למעט בעניינים מוגדרים היטב, שבהם

באו רוב נציגי הציבור היושבים בוועדות הללו. כמעט כולם יוצאי המגזר הציבורי. רבים מהם פנסיונרים של מערכת החינוך, האקדמיה או השלטון המקומי, או בעלי עבר בהנהלות של גופי תרבות גדולים וממוסדים. כולם, מן הסתם, שכירים או גמלאים; כמעט כולם בני גילי או מבוגרים ממני. יש בהם, כאמור, דתיים וחילונים, מתנחלים ומצביעי מרצ; הדבר אינו משנה. כולם מצביעים "בעד מה שטוב ונגד מה שרע", ורחוקים מלחשוב באופן המחבר בין הכרעותיהם המנהליות, המקדמות טוב מופשט, לבין ההשלכות בשטח, המשלם את מחיר הרצון הטוב והיד הקלה על העט. התרבות הארגונית שלתוכה הם צמחו היא תרבות שאוהבת חקיקה, אוהבת רגולציה, ומאמינה בתפקידה המחנך של המדינה – גם במקומות שבהם אין לכל זה דבר וחצי דבר עם היעדים של התמיכה הזאת, שכוכר נועדה – ובכן – לקדם את התרבות והיצירה בישראל.

מקובל לומר שישראל היא 'מדינה של שכירים', המנהלת את מדיניותה בעיקר בהתאם לרוב המועסקים במשק – שהינם שכירים בעצמם. מסתבר שהיא גם, במקרים רבים, 'מדינה של פקידים', שבה גם ועדות ציבוריות מתגלות כחותמת גומי יעילה ליוהרתה של הביורוקרטיה. אפשר שהדבר קשור בטבורו לאופיין של ועדות ציבוריות מעין אלה, ולנוחות ששיתוף פעולה ביניהן ובין "הדרג המקצועי" במשרד מעניק לכל הצדדים; אפשר גם שזה עניין של דור, והקולות החותרים למדינה מעורבת פחות ולתמיכה המטפחת יזמות יחלו להישמע יותר בשנים הקרובות.

יואב שורק

כדי "לתקן" את השוק החופשי הקיים כיום (ולהכביד כמובן על יזמי-תרבות, שגם כך מוצאים עצמם מקבלים פירוים מהתקציבים של התיאטרות הרפרטואריים); להעדיף מוסדות שבהם יש בצוות הניהול יותר נשים; ולדרוש כתנאי-סף לקבלת תמיכה מינוי ממונה על הטרדה מינית, גם כאשר מדובר במוסדות קטנים שאינם חייבים בכך על פי חוק.

והנה, בעניינים כאלה מצאתי עצמי פעם אחר פעם בעמדת מיעוט מזהירה. חברי המועצה, הנפרשים על פני הקשת הפוליטית ועל פני כל הקשת הדתית, נטו לתמוך בלי להרהר לרגע בכל תיקון מן הסוג הזה. כשהערתי שהעמסת דרישות בירוקרטיות מקשה על טיפוחן של תרבות ויצירה חופשיות, כלומר על מה שהתמיכות נועדו לעודד, דבריי נפלו על אוזניים ערלות. הם כלל לא הובנו. האם לא טוב שנילחם בהטרדות המיניות? האם לא חשוב לקדם נשים? האם תנאי העסקה ראויים של שחקנים אינם עניין לענות בו? בדינו, הרי, הכוח, לתקן את העולם במחי החלטה מנהלית; מדוע שלא נעשה זאת?

אינני מתכוון לנהל כאן את הוויכוח הזה, ואני מניח שרוב קוראי 'השילוח' קרובים יותר לעמדתי מאשר לעמדת עמיתי. אני מבקש, במקום הוויכוח, לנסות ולהשיב על מה שהטריד אותי כל העת: מדוע עמיתי הללו עיוורים למחירים של החלטותיהם? מדוע העמדה שלפיה יש למעט ברגולציה כל כך זרה להם? מדוע הקונצנזוס המנהלי כל כך רחב, ודעתי המתנגדת נותרת קוריוז בלבד?

התשובה, לעניות דעתי, נוגעת למקום שממנו